

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г. С. СКОВОРОДИ

ЛЕОНТЬЄВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.161.2' 37. 332.7

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ІМЕННИХ ФОРМ ПРЕДИКАТІВ
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі рідної мови та літератури у початковій школі Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка, Міністерство просвіти Придністровської Молдавської Республіки.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Демченко Людмила Іванівна,
Придністровський державний
університет імені Т. Г. Шевченка
професор кафедри рідної мови та
літератури у початковій школі

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Марчук Людмила Миколаївна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
завідувач кафедри української мови;

кандидат філологічних наук, доцент
Спільник Тетяна Миколаївна,
Національна академія Національної гвардії,
професор кафедри філології,
перекладу та мовної комунікації.

Захист відбудеться «2» листопада 2018 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.053.05 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 221-А.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В.

Автореферат розіслано «_____» _____ 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Щербакова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Серед актуальних проблем синтаксичної семантики розв'язання потребують проблеми структурно-семантичних типів іменних форм предикатів, їхні засоби експлікації. Вирішення зазначених питань сприятиме поглибленню лінгвістичного аналізу одиниць синтаксичного рівня та розширенню меж структурно-семантичних моделей речення.

Семантикою предикатів займалися українські лінгвісти І. Р. Вихованець, М. О. Вінтонів, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, Н. Л. Ковбаса, О. Г. Межов, М. В. Мірченко, Н. М. Попович, О. О. Потебня, В. М. Русанівський, Г. В. Ситар, М. І. Степаненко, О. П. Сулима, В. І. Хомич та інші. Аналізу зазначеної проблеми присвячені роботи зарубіжних синтаксистів В. Г. Адмоні, Н. Д. Арутюнової, Г. Брінкманна, Г. О. Золотової, П. О. Леканта, В. М. Мігіріна, О. В. Падучевої, О. В. Пряникова, Ю. С. Степанова, У. Л. Чейфа та інших.

Вибір теми зумовлений недостатньо повним представленням семантичних типів іменних форм предикатів у сучасній українській мові, що негативно впливає на розуміння сутності синтаксичних явищ та відображення об'єктивної дійсності одиницями мови.

Іменні предикативні конструкції становлять одну з базових синтаксичних структур української мови, а недостатньо повне представлення семантичних типів іменних форм предикатів у сучасній українській мові мотивує аналіз семантичних, структурних і функційних властивостей іменного присудка, що й становить **актуальність дослідження.**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дослідження затверджено на засіданнях кафедри рідної мови та літератури в початковій школі Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (протокол № 2 від 20 жовтня 2017 р.), кафедри української філології (№ 2 від 25 жовтня 2017 р.) і вченої ради Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка (протокол № 5 від 25 грудня 2017 р.).

Мета дослідження – проаналізувати, систематизувати й описати семантичні класи іменної форми предиката в сучасній українській мові, а також з'ясувати специфіку його експлікації.

Для досягнення обраної мети необхідно виконати низку **завдань**:

– установити співвідношення логічних категорій суб'єкта та предиката з граматичними категоріями підмета та присудка;

– схарактеризувати структурні типи присудків сучасної української мови, а також підходи до класифікації зв'язок у лінгвістичній літературі;

– виявити специфіку вербалізації іменної частини різних семантичних типів предикатів;

– проаналізувати наявні семантичні класифікації присудків і презентувати власну класифікацію іменних форм предикатів, що відобразатиме зв'язки та явища об'єктивної дійсності;

– визначити семантичні типи іменних форм предикатів у реченнях із нестандартною формою вираження суб'єкта.

Об'єкт дослідження – речення з іменними формами предикатів у сучасній українській мові.

Предмет дослідження – структурно-семантичні типи іменних форм предикатів та засоби їхньої експлікації.

Джерельною базою дослідження послуговувала картотека, загальною кількістю 10000 речень з іменними предикатами, компонентом яких виступає неповнозначна зв'язка *бути*. Матеріалом дослідження слугували тексти різної стильової належності, зокрема художні твори XIX–XXI ст., матеріали газет, наукові праці, епістолярій українських письменників, приклади живого мовлення.

У процесі роботи над обраною темою були використані такі методи: *описовий* (при аналізі мовних засобів вираження семантичних типів предикатів та виділенні їхніх підтипів), *інтенціонально-контекстний метод* (для виявлення позамовних когнітивних чинників комунікації в семантиці аналізованих предикатів), *логіко-семантичний метод* (при з'ясуванні зв'язків між об'єктами дійсності та предикатами, що їх презентують), *метод синтаксичної синонімії* (для зіставлення

паралельних засобів презентації еквівалентного або близького змісту висловлювання), *метод трансформаційного аналізу* (для встановлення синтаксичної структури та створення семантичної класифікації предикатів іменної форми), *метод квантитативного аналізу* (для виявлення продуктивності/непродуктивності певних семантичних типів/підтипів іменних форм предикатів), *елементи компонентного аналізу* (при встановленні домінантних семантичних ознак іменних форм предикатів).

Наукова новизна дисертаційної роботи. У дослідженні вперше проведено детальний аналіз структурно-семантичних типів іменних форм предиката, що дозволив виділити нові семантичні типи, підтипи аналізованих одиниць та описати засоби їх вираження в сучасній українській мові. Презентований підхід значно розширює погляд на структуру повних двоскладних речень.

Теоретична цінність роботи зумовлена актуальними проблемами сучасної лінгвістики: розширенням уявлення про структурні моделі двоскладних речень, створенням детальної семантичної класифікації іменних форм предикатів, описом засобів експлікації виявлених семантичних типів іменних форм. Теоретичні висновки роботи сприятимуть поглибленню синтаксичної теорії головних членів речення та можуть бути використані при аналізі багатьох актуальних питань синтаксису сучасної української мови.

Практична цінність роботи полягає в можливості застосування матеріалів дослідження у викладанні лекційних курсів із синтаксису, порівняльної типології слов'янських мов, на спецсемінарах, спецкурсах із семантичного синтаксису та у науково-дослідницькій роботі студентів, магістрантів, аспірантів. Зібраний матеріал може використовуватися при укладанні навчальних посібників із питань синтаксису сучасної української мови.

Апробація дослідження: основні теоретичні та практичні висновки дисертаційного дослідження обговорені на засіданнях кафедри рідної мови та літератури Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка і кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди; відображені в доповідях на Міжнародній науково-практичній

конференції «Языковое образование студентов-нефилологов: теория и практика» (Тирасполь, 2013), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблемы модернизации образовательного процесса в школе и вузе. Традиции и инновации в педагогике начальной школы» (Сімферополь, 2013), Міжнародній науково-теоретичній конференції «Славянские чтения VIII – IX» (Кишинів, 2014, 2017), Міжнародній науково-практичній конференції «Мова та культура» (Київ, 2017), Міжнародній науково-практичній конференції «Editor and authors of individual articles» (Будапешт, 2017, 2018); на Республіканській науково-практичній конференції «Міжкультурна комунікація: проблеми та перспективи» (Тирасполь, 2014), на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ПДУ ім. Т. Г. Шевченка (Тирасполь, 2013 – 2018).

Публікації. Основні результати дослідження представлено в сімнадцяти одноосібних публікаціях, із яких шістнадцять статей (вісім статей із них опубліковано у провідних фахових виданнях, затверджених МОН України, вісім – у нефахових, із них чотири – у закордонних) і одні тези.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури (214 позицій), додатків. Загальний обсяг дисертаційного дослідження – 284 сторінки, з яких – 9,3 авторських аркуша основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми та її актуальність; визначено об'єкт і предмет, мету та завдання дослідження; схарактеризовано методи, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження; подано відомості про апробацію матеріалів дисертації, структуру й обсяг роботи.

У **першому розділі «Проблема семантики в сучасному синтаксисі»** порушено питання семантичного аспекту дослідження одиниць різних рівнів мови, встановлено співвідношення логічних категорій суб'єкта і предиката з граматичними категоріями підмета й присудка; розглядаються дискусійні питання

структурної типології присудків, диференційні ознаки односкладних, неповних та двоскладних речень із предикатом іменної форми.

Інтерпретація суб'єкта і предиката як несумісних у граматиці та логіці, суперечить самому принципу єдності мови й мислення, оскільки між логічними категоріями суб'єкта і предиката та граматичними категоріями підмета і присудка існує нерозривний взаємозв'язок, що зумовлює при синтаксичному аналізі речення залучення елементів як формально-граматичного, так і логіко-семантичного аналізу.

Часткова або повна десемантизація дієслів призводить до їхньої нездатності функціювати в ролі повноправних членів висловлювання. У такому разі йдеться про еліпсис, що пояснюється комунікативними цілями висловлювання, його функційною спрямованістю. Це детермінує семантичні трансформації висловлювання та утворення конструкцій якісно нового типу, у яких відсутність дієслівного присудка компенсується перерозподілом функцій між наявними другорядними членами речення.

Цей процес дозволяє інтерпретувати синтаксичні одиниці з так званим нульовим простим присудком як двоскладні повні речення з іменною формою предиката локальної, темпоральної та інших типів обставинної семантики. Критерієм диференціації неповних, односкладних та двоскладних структурно та семантично повних речень може стати: порядок слів; логічний наголос; інтонаційне оформлення речення; наявність паузи предикативного характеру, на місці якої можливе вставлення дієслівної неповнозначної зв'язки *бути*; переклад аналізованої синтаксичної одиниці будь-якою мовою, у якій наявність зв'язки при складеному недієслівному присудку є облігаторною, а також комунікативний намір мовця.

Другий розділ «Функціонування продуктивних семантичних типів іменних форм предикатів у сучасній українській мові» присвячений питанням презентації розмаїття зв'язків та відношень, що існують між об'єктами дійсності. Виділення таксономічних предикатів, предикатів класифікації та кваліфікації ґрунтується на спільних принципах родо-видових відношень, тому можуть бути об'єднані в семантичний тип **предикатів включення суб'єкта до класу однорідних предметів або виключення з певного класу**. Аналізований тип характеризує суб'єкт за

біологічною систематикою; національною, расовою або релігійною ознакою; знаком зодіаку, китайським календарем; соціальним статусом; професією або діяльністю; часовою віднесеністю; характером стосунків між людьми; приналежністю до певного соціального руху, культурного напрямку, політичної партії: *Мужчини теж люди* (Л. Костенко). *Я ж не православний* (І. Негреску).

Найпродуктивніше предикати включення функціують у визначеннях термінів і понять, презентуючи їхню об'єктивну дефініцію через указівку на входження суб'єкта до певного класу: *Манія величі – це хвороба* (Л. Костенко). *Журавець, або герань (Geranium) – рід рослин родини геранієвих* (наук.).

При встановленні статусу членів речення, предикат яких вербалізує вказану семантику (називний відмінок (Н.в) та орудний відмінок (Ор. в.), прийменниково-відмінкові сполуки), важливу роль відіграють комунікативна установка; специфіка актуального членування речення та інформативність компонентів.

Речення, у яких суб'єкт презентує родові поняття, а предикат – видові, інтерпретуємо як синтаксичні одиниці з предикатами, що виражають семантику **виділення суб'єкта з класу однотипних об'єктів**: *Ця тварина – олень* (розм.).

За способом встановлення певної якості або властивості виділяємо **предикати зовнішньої та внутрішньої характеристики суб'єкта**.

Предикати **зовнішньої характеристики** презентують: форму, розмір, ширину, висоту, довжину, колір або масть, запах, смак, покриття предмета, зовнішнє оформлення, структурну специфіку або неповноцінність, естетичну, тактильну, звукову, характеристику, матеріал, з якого вироблений суб'єкт: *А заморська блоха – вона, каже, з золота* (А. Малишко). *Ну ти й здоровань* (І. Негреску). *Свічка біла* (І. Драч).

Предикати **внутрішньої характеристики** презентують риси характеру: душевну організацію, комунікабельність, психотип, уподобання/талант тощо: *Я щедруха* (газ.). *Юда був приятний і балакучий* (В. Петров).

Вербалізаторами квалітативної характеристики суб'єкта є прикметники та дієприкметники – 81,98%, прийменниково-відмінкові конструкції – 8,44%,

субстантивно-ад'єктивні конструкції – 4,56%, субстантиви – 2,66%, фразеологізми – 1,6% та бісубстантивні конструкції – 0,76%.

Предикати із семантикою стану експлікують: фізичний стан суб'єкта: *Коні ж морені* (В. Винниченко); емоційно-психологічний стан суб'єкта-істоти: *Рошка був незадоволений нашим опором* (газ.); соціальний стан суб'єкта: *Тому тепер ти – вільний* (О. Гаврош); інтелектуальний стан суб'єкта: *Боже, які ви ще гупи* (О. Гаврош); стан суб'єкта-неістоти: *Батальйон був обстріляний майже впритул* (Л. Костенко). Представлені семантичні типи мають широкий спектр семантичних відтінків.

Засобами вираження предикатів із семантикою стану є дієприкметники та прикметники – 79,27%, прийменниково-відмінкові конструкції – 13,15%, субстантиви – 2,19%, прислівники – 2,02%, фразеологізми – 1,51%, займенники – 0,93%, числівники – 0,93%.

Предикати оцінки характеризують суб'єкт у плані абсолютної або порівняльної позитивної, негативної та нейтральної оцінки. Функціонування вказаних предикатів на межі семантичних типів іменних конструкцій детермінує «семантичну дифузію». Залежно від того, до якого семантичного типу складеного іменного присудка «проростає» оцінка, виявлено взаємодію предикатів оцінки із предикатами стану, якісної характеристики, порівняння, кількості, тотожності, уключення суб'єкта до класу об'єктів або виключення з нього.

За необхідністю додаткової апеляції до інших об'єктів при вираженні оцінної семантики виділяємо **предикати із семантикою абсолютної** («Фенікс» – *це серйозно* (газ)) та **порівняльної оцінки**. Якщо перший підтип презентує і позитивну, і негативну, і нейтральну оцінку, то другий – тільки негативну (*Опанас поганиший, як ми його знаєм* (Т. Шевченко)) та позитивну оцінну конотацію (...*Баран тварина солідніша, ніж Коза* (Л. Костенко)).

Предикати оцінної семантики також можуть виражати конотацію об'єктивності (*Період несприятливий для дій експромтом* (газ.)) або суб'єктивності (*Нуль дуже гадючий* (Л. Костенко)).

Предикати, опорним словом яких є прецедентні феномени, характеризуються більшою образністю та експресією, оскільки мовець апелює до вже наявного у свідомості реципієнта образу, що забарвлюється новими відтінками, детермінованими контекстом: *Він і так уже Чунга-Чанга.* (Л. Костенко). *Ой ти і коза, ой і дєреза* (І. Негреску).

Експресивність оцінної семантики підвищується: при інтерпретації позитивної оцінки як негативної (*Велике діло – танець між ножами! Танцюй собі, лиш пальчика не вріж* (Л. Костенко)); при антитезі (*В нас дівчата – горлиці, а у них – чувихи* (А. Малишко)); за наявності лексичного повтору (*Я справді нуль, я зведений до нуля, я вже в тому нулі, як у багетовій рамочці* (Л. Костенко)). Отже, важливу роль у вираженні аксіологічної семантики відіграє контекст, а вербалізаторами оцінності виступають не лише сегментарні, а й надсегментарні одиниці мови.

У предикатах, при зв'язковий компонент яких експліковано субстантивно-ад'єктивною структурою, субстантив, майже повністю десемантизуючись, презентує родові поняття. Функцію основного презентанта експресивності виконує ад'єктив: *Він вважає, що Клінтон добрий хлопець* (газ.). ...*А хліб велика річ!* (Т. Шевченко).

Презентантами предикатів зі значенням оцінки є прикметники – 52,92%, іменники – 14,48%, прислівники – 10,59%, субстантивно-ад'єктивні конструкції – 7,93%, фразеологізми – 4,98%, прийменниково-відмінкові конструкції – 2,93% та займенники – 2,93%, вигуки (2,37%) та числівники (0,87%).

Предикати кількісної семантики вербалізують визначену, невизначену та приблизну квантитативну характеристику суб'єкта, презентуючи його вагу, зріст, довжину, глибину, висоту, ширину, об'єм, ціну, вік або кількісне співвідношення.

Предикати визначеної кількості відображають: точну квантитативну характеристику як сукупність, як одне ціле: *Щенят двадцятєро* (розм.). *Дівчаток було двійко* (розм.); точну кількість частин, виділену в складі цілого: *Моркви – одна четверта від всього врожаю* (газ.); дистрибутивно-квантитативну семантику: *Хлопчиків – по троє з класу* (розм.); точне ціле числове значення: *Тиші – анітрохи* (Л. Костенко). Предикати, виражені мезуративами без числового компонента, частотні в розмовному стилі та передбачають числове значення не більше одиниці.

Вираження точної кількості на основі метонімії теж інтерпретуємо як один із різновидів мезуративів. Такі предикати дуже поширені в повсякденному житті або в текстах інструктивного характеру: *Борошна – столова ложка*.

Предикати невизначеної кількості вербалізують **компаративно-квантитативне значення**, яке сегментовано на більше або менше квантитативне значення щодо порівнюваного: *Судів більше, ніж честі та гідності* (Л. Костенко); мінімальне або максимальне кількісне значення: *Наймасовішим був старт у класі ЕМХ – Hobby* (газ.); тотожне числове значення: *І рахунок був очко в очко* (газ.); **нейтральне невизначене квантитативне значення**: *Атлантид було кілька* (газ.); мала чи недостатня кількість, яка поділяється на **нейтральне квантитативне значення**: *Колодязів мало* (розм.); на **експресивно-квантитативне значення**: *Власної землі на заячий скік* (Б. Олійник); достатня кількість: *В мені ще сили молодії – досить* (Г. Чубач); велика або надмірна кількість, яку можна сегментувати на **нейтрально-квантитативне значення**: *Вас багато* (А. Малишко); на **експресивно-квантитативне значення**: *Карасів море* (розм.).

Предикати приблизної кількості виражають числове значення, обмежене конкретними числовими рамками: *Врожай – від двох з половиною до трьох з половиною тонн з гектара* (газ.); кількісне значення нижньої або верхньої межі: *Їй вже під сороковник* (розм.). *Одна з них неповнолітня* (Л. Костенко); кількісне значення, близьке до точного: *Їй років півторає* (Л. Костенко). *Дата кругла* (газ.); **дистрибутивно-квантитативне кількісне значення**: *Витрат – по п'ятдесят-шістдесят гривень на день* (розм.).

Предикати квантитативної семантики представлено числівниками – 22,88%, іменниками – 19,3%, прислівниками – 19,3%, прийменниково-відмінковими – 12,6% та іменними конструкціями – 7,88%, фразеологізмами – 15,36%. Значно рідше – займенниками (1,58%) та вигуками (1,1%).

Предикати із локативним значенням виражають просторову орієнтацію суб'єкта співвідносно або безвідносно щодо інших об'єктів.

Предикати із семантикою локативності **позначають локалізацію суб'єкта в космічному просторі**: *На Сонці протонівий спалах* (Л. Костенко); **локалізацію**

суб'єкта за географічною ознакою: *У Роттердамі – чемпіонат з битви подушками* (Л. Костенко); **конкретно невизначену локалізацію суб'єкта:** *Десь вибух. Десь вулкан* (Л. Костенко); **локалізацію суб'єкта відносно об'єкта або групи об'єктів:** семантика безпосередньої близькості: *Буряки були недалеко від його хати* (газ.). У реченнях типу *При храмах були особливі скрипторії, «будинки життя»* (наук.) презентована додаткова семантика адміністративної підпорядкованості. Їх слід відрізнити від тотожних за структурою конструкцій на кшталт *Документи при мені* (розм.), що експлікують конотацію приналежності; більш віддалена позиція суб'єкта: *Там клекіт років, пам'ять і луна...* (А. Малишко); локалізація суб'єкта в горизонтальній площині: *Направо – ти, наліво – ти, а я – посередині* (В. Стус); локалізація суб'єкта у вертикальній площині. *Під нею – урвище* (О. Гаврош); локалізація суб'єкта у внутрішніх межах об'єкта: *На веранді – бджола, сонце і вітер* (В. Стус); локалізація суб'єкта між двома або кількома об'єктами дійсності: *Між небом і землею – людина* (газ.); локалізація суб'єкта за його місцеположенням у іншої особи: *Увечері я буду у Карташевських* (Т. Шевченко).

Предикати із семантикою сфери вираження є окремим семантичним типом, що презентує не локативну ознаку суб'єкта, а сферу, в якій він реалізується. У ставленні цієї влади до людей є щось зоологічне (Л. Костенко). *Навіть в муках є надії сила...* (А. Малишко).

Експлікаторами предикатів локативної семантики є прийменниково-відмінкові конструкції – 60,33%, прислівники з просторовим значенням – 38,72%, фразеологізми – 0,6%, прикметники та дієприкметники – 0,35%.

Предикати із темпоральним значенням виражають часову характеристику суб'єкта, презентуючи **тривалість його реалізації:** *Моя промова буде короткою, як і все геніальне* (С. Росовецький); **регулярність/нерегулярність його реалізації:** *Участь у дебатах була спорадичною* (газ.); **фазову реалізацію в певний відрізок часу:** *Під завісу літа, як завжди, кілька нещасть* (Л. Костенко).

Часова характеристика суб'єкта може бути представлена за **реалізацією суб'єкта через дуже короткий час:** *Кубок – незабаром* (газ.). або **щодо моменту**

мовлення: Та це – минуле (Л. Костенко). *Щойно була книгарня, а вже – бутік* (Л. Костенко).

Точну темпоральну характеристику суб'єкта презентовано конкретними часовими рамками (*Багато хорошого було за цей рік* (газ.)); конкретною датою або часом: *14 жовтня – Покрова Пресвятої Богородиці* (газ.). Іноді презентація точної темпоральної характеристики реалізується описово: замість конкретної дати вказується назва релігійного свята або іншої визначної події: *Але якщо перший був на Геловін, де за означенням панує нечиста сила, то другий, навпаки, припадає на Архистратиґа Михаїла...* (Л. Костенко); назвою конкретного дня тижня: *Але за календарем свято – у неділю* (газ.); назвою частини доби: *Час надвечірній* (Л. Костенко); конкретною порою року: *Цього літа є перебої з водою* (газ.); часову характеристику суб'єкта за вихідною або кінцевою точкою його реалізації: *І дзвін мечів до третьої весни...* (Л. Костенко).

Експлікаторами предикатів із часовим значенням є прислівники – 51,12%, прийменникові або безприйменникові іменні конструкції – 32,04%, прикметники – 14,04%, фразеологізми – 2,8%.

Предикати порівняльної семантики характеризують суб'єкт через його зближення з іншими предметами. Ідеальна схема речень із предикатом порівняння має тричленну структуру: суб'єкт речення виражає **об'єкт порівняння**, предикат у реченнях із компаративною семантикою презентує **еталон порівняння та основа порівняння**, що виражає спільну ознаку, яка притаманна об'єкту та еталону порівняння. За її формальною реалізацією виділяють повне: *Я вже як дим – і сивий, і гіркий* (Л. Костенко) та неповне порівняння: *Ліси були як храм* (Л. Костенко).

Предикати зі значенням логічного порівняння найчастіше тлумачать у тексті незрозуміле: *Вона ж, дрохва, як гуска* (Л. Костенко).

Потребують аналізу і розділові знаки при предикатах порівняння. Наявність коми між компонентами предикативного центру свідчить про те, що аналізовані одиниці інтерпретуються як відокремлені члени речення, що не відповідає принципам об'єктивного синтаксичного аналізу. Речення із предикатами порівняння слід тлумачити як повні двоскладні.

Серед синтаксичних одиниць із компаративною семантикою домінують сполучникові – 78,55%, складником яких є компоненти *як* – 60,17%, *мов, немов* – 10,3%, *наче, неначе* – 6,96%, *ніби, нібито* – 0,84% та сполучник *ніж* – 0,28%.

Експлікаторами предикатів порівняльної семантики є іменники у Н.в. – 68,5%, безсполучникові іменники в Ор.в. – 4,77%, займенники – 19,28%, дієприкметники або прикметники – 3,45%, фразеологічні одиниці – 1,51% або конструкції типу *більший за, ніж* + *знахідний відмінок (Зн.в.) іменника, з зовнішністю* + *родовий відмінок (Р.в.) іменника, а-ля* + *Н.в. іменника* – 2,49%. На вибір засобів експлікації порівнянь впливає функціональний стиль та індивідуальна манера мовця.

Третій розділ «Функціонування непродуктивних семантичних типів іменних форм предикатів у сучасній українській мові»

Непродуктивним структурним типом речень зі значенням тотожності є речення тавтологічного характеру, в яких зміст суб'єкта повною мірою дублює зміст предиката у формальному і семантичному аспектах.

Найпродуктивніші міжкомпонентні елементи – лексеми: *значить, як, це, є (єсть), скрізь, всюди, завжди, собі й, він(о,а) і в Африці: Закон єсть закон, панотче* (С. Ростовецький).

Предикати із семантикою тотожності маніфестують конотацію оцінки. Порівняймо: *Свято є свято* та *Шевченко є Шевченко!* Критерієм диференціації є не тільки контекст та характер міжкомпонентного елемента (предикати із конотацією оцінки змінюють значення при заміні дієслівної зв'язки компоненти *як, собі й*), а й інтонація.

Речення типу *Я ж не Мойсей* (Л. Костенко) вербалізують якісну характеристику суб'єкта. Предикат у таких конструкціях є прецедентним феноменом, що вербалізує певну рису характеру.

У синтаксичних одиницях типу *От чарівник так чарівник!* предикат виражає експресивну оцінку, детерміновану десемантизацією субстантивного компонента. Логічний наголос припадає на компонент *от так*, який і презентує категорію оцінності (*серед чарівників він найкращий*).

Диференційні критерії: двокомпонентна структура, значення еквівалентності суб'єкта самому собі та можливість перестановки порядку слідування суб'єкта та предиката, що не зумовлює смислові трансформації висловлювання.

Речення тотожності нетавтологічного характеру презентують ідентичність якісних характеристик предметів або кореферентних понять: *Прокинулась через сто років – а вона та сама* (Л. Костенко).

Предикати, при зв'язковий компонент яких виражено фразеологізмами типу *волос у волос, як дві каплі води, капля в каплю, весь в та інші*, репрезентують семантику подібності, а не ідентичності. Вони не припускають тавтологічної структури та виражають найвищий ступінь подібності, але не тотожності.

Зв'язка при предикатах тотожності виступає вербалізатором і конструктивно важливим членом граматичної та семантичної структур. Продуктивність компонента *як* – 10%, *це* – 8,5%, *то* – 2,9%, *значить* – 2,3%, *скрізь, всюди, завжди* – 2,25%, *він(о,а) і в Африці* – 2,7%, *собі й* – 2,25%. У ролі при зв'язкового компонента можуть виступати займенникові конструкції типу *той самий* – 9,55% або прикметники – 5,05%. Речення тотожності з імпліцитною дієслівною зв'язкою *бути* становлять 50%, з експліцитною – 4,5%.

Диференційними критеріями **предикатів зі значенням подібності** є суб'єктивність, градуйованість, асиметричність структури, відсутність кореферентності. Порівняймо: *Він як Данте* (порівняння). *Він – Данте* (Л. Костенко) (тотожність). *Він дуже/майже схожий на Данте. Він вилитий Данте* (подібність).

За способом установлення та кількістю схожих рис вирізняємо **часткову зовнішньою та внутрішню подібність**: *Ця любов була схожа на тайнство перших причасть* (Л. Костенко).

Комплексна подібність охоплює низку спільних зовнішніх та внутрішніх характеристик: *Вся в діда* (І. Негреску).

Не всі структурні компоненти функційно рівноцінні. У науковому стилі поширені при зв'язкові компоненти із елементами *аналогічний, ідентичний, однотипний* тощо. У розмовному – *точнісінький, вилитий, викапаний* тощо. У публіцистичному та художньому стилях – *схожий та подібний* тощо.

Семантику неподібності зреалізовано лексемами *не схожий, не подібний, різний, неоднаковий* (А ці якісь окремі і не схожі, – і власну думку думають про все (Л. Костенко)) та фразеологізмами: *як батіг на мотовило, як свиня на коня, далеко куцюму до зайця* тощо.

Вербалізаторами аналізованих предикатів є конструкції *схожий на + Зн.в. іменника або займенника – 43,28%, подібний до + Р.в. іменника – 7%, дієприкметник + Н.в. імені – 6%, прикметники – 31,34%, прийменниково-відмінкові форми – 7,46%* та фразеологізми – 4,92%.

Предикати із семантикою причини презентують мотив, підставу, привід, стимул, що зумовлюють функціонування суб'єкта. За характером причини виділено: причину-джерело (зовнішню та внутрішню), причину-мотив, причину-перешкоду, причину-генетичний зв'язок, причину-стимул, причину-привід, причину-засіб реалізації, причину-відплату (позитивну та негативну), причина-взаємозумовленість, причина-причетність, причина-результат: *А все через жадність та ненажерливість людську* (П. Мирний). *За мужність у бою – медаль* (газ.).

Предикати, виражені лексемами *результат, привід, причина, мотив*, презентують семантику включення до класу об'єктів, а не каузальне значення: *Сніг у квітні – чудовий привід для фотосесії* (газ.).

Іменні форми предикатів зі значенням каузальності, як і предикати з темпоральною, локативною, цільовою, умовно-наслідковою семантикою, є наслідком трансформації обставинних відношень у структурі речення.

Експлікаторами предикатів зі значенням причини є прийменниково-відмінкові конструкції – 89,08%, рідше – прислівники – 6,32% та іменники – 4,6%.

Логічна та лінгвістична інтерпретація категорії мети дозволяє інтерпретувати речення з аналізованою семантикою як синтаксичні одиниці, в яких суб'єкт виражає конкретний чи абстрактний об'єкт, явище, поняття, а предикат – призначення суб'єкта, мету або стимул його функціонування.

За наявністю конотації призначення **предикати мети** сегментовано на предикати власне мети: *Вбивство було зловмисне* та мети-призначення: *Вона буде від всіх болячок* (О. Гаврош).

Предикати, виражені лексемами *намір, мета, мрія, прагнення, самоціль*, презентують семантику включення до класу предметів, не мети.

Домінантним засобом експлікації предикатів мети є прийменниково-відмінкові сполуки – 90,9%, безприйменникові ж іменники в давальному відмінку маніфестують семантику мети в структурі предикатів лише в 9,1% випадків.

Суб'єкт у реченнях з **умовно-наслідковою семантикою** інтерпретуємо як явище або процес, що може реалізуватися за певної умови, презентованої предикатом: *При хвилюванні будуть помилки* (розм.).

Вербалізаторами є прийменниково-відмінкові конструкції (85,7%), іменна сполука, структурним компонентом якої виступає лексема один (-а, -о) у значенні обмежувальної частки (14,3%).

Предикат із семантикою відношення характеризує суб'єкт за його ставленням до явищ або процесів, що реалізуються в об'єктивній дійсності: *Всі згодні* (І. Негреску). *ООН проти війни* (Л. Костенко). *Весь мир супроти* (В. Стус).

Презентантами вказаної семантики є прикметники – 50%, прийменниково-займенникові форми – 23,33%, іменники – 20,01%, значно рідше – фразеологізовані сполуки – 6,66%. Така форма вираження дозволяє лаконічно й експресивно вербалізувати ставлення мовця до чого-небудь або кого-небудь.

Під категорією причетності розуміємо багатоаспектну семантичну категорію, що відображає наявність/відсутність зв'язку між суб'єктом та певним об'єктом дійсності, оцінені ним як позитивні або негативні. Предикат виступає в ролі експлікатора зв'язку між суб'єктом та об'єктом.

За характером додаткової семантики **предикати причетності/непричетності** виражають нейтральну (*І тільки я до цього непричетна* (Л. Костенко)) або негативну конотацію (*Винуватий я, коли засмутив ваше превосходительство* (С. Росовецький)). Речення типу *Але ж до чого тут ми, це ж було 60 років тому!* (Л. Костенко) функціують у розмовному стилі, репрезентуючи непричетність суб'єкта до певних дій або явищ. У семантичному плані їхня специфіка полягає в тому, що внутрішні зв'язки причетності апріорі встановлюються не самим суб'єктом, а ніби нав'язуються йому ззовні.

Презентантами предикатів причетності/непричетності є прикметники – 50%, прийменниково-займенникові форми – 23,33%, іменники – 20,01%, фразеологізми – 6,66%.

Предикати відповідності/невідповідності характеризують суб'єкт за відповідністю до певних квалітативних, темпоральних або інших критеріїв. Суб'єкт у таких конструкціях виступає в ролі об'єкта прихованого зіставлення з певним «еталоном»: *Та й робота у мене зовсім не за фахом* (Л. Костенко). *Тоді пути були не в моді. Тоді в моді були обличчя* (Л. Костенко).

Експлікаторами предикатів аналізованої семантики є дієприкметники та прикметники – 45,45%, фразеологізовані та нефразеологізовані прийменниково-відмінкові конструкції – 27,27%, вказівні займенники – 9,1%, прислівники – 9,09%, порівняльні звороти фразеологізованого типу – 6,06%, іменники – 3,03%.

Предикати заміщення функціують у реченнях, де виникає необхідність акцентувати нетипову або несталу ознаку суб'єкта та презентувати семантику заміщення професійних обов'язків (*Лев був за старшину* (Л. Глібов)), конкретного об'єкта дійсності (*...Де замість соку – лиш пісок, де замість меду – лиш квасок* (А. Малишко)), певних функцій (*На Одещині в зоні стихійного лиха за святого Миколая був контр-адмірал ...* (Л. Костенко)).

Високим ступенем метафоричності характеризуються конструкції, у яких опорний компонент предиката вербалізує переносне значення субстантива з предметним змістом: *У таких людей замість серця шматок льоду* (газ.).

Предикати заміщення слід відрізнити від предикатів, що презентують суб'єктивну експресивну оцінку шляхом порівняння: *Дітям приїзд офіцерів, видно, був за свято* (О. Гончар). Диференційними критеріями є наявність оцінної семантики, можливість заміни прийменника за прийменником *замість* та перестановка місцями суб'єкта та предиката.

Предикати із семантикою походження характеризують суб'єкт за його соціальним (*Інтелегент у третьому поколінні, як і я, але я гуманітарного кореня...* (Л. Костенко). *Петро – з родини вчителів* (розм.)) або географічним походженням (*Всі нетутешні, всі чужі* (М. Руденко). *А, може, вона і не з лісу* (О. Гаврош)).

Прийменниковий компонент у таких предикатів остаточно втрачає своє просторове значення, на відміну від іменних форм із семантикою територіального походження.

Засобами експлікації предикатів з названим значенням є прийменниково-відмінкові конструкції – 67%, ад’єктивно-субстантивні конструкції – 9,6%, іменники – 9,6%, прикметники – 9,6%, а також прислівники – 4,2%.

Предикати із семантикою порядку слідування характеризують суб’єкт за його місцем у низці однотипних об’єктів, позначаючи конкретно визначене місце: *На третьому місці – ТОВ «Григоріопольський КХП»* (газ.) або конкретно невизначене місце: *Я стонадцятий* (Л. Костенко).

Предикати з аналізованою семантикою найпродуктивніше функціують у публіцистичному стилі. Представлені предикати не мають локативного значення, проте суміщають у собі квантитативні та квалітативні характеристики.

Вербалізаторами предикатів порядку слідування є порядкові числівники – 33,3%, прийменниково-відмінкові конструкції – 31,7%, прислівники – 16,7%, прикметники – 10%, сполука *порядкового числівника + прийменниково-відмінкова форма на місці* – 8,3%.

Предикати із семантикою посесивності характеризують суб’єкт за його приналежністю певній істоті або персоніфікованому поняттю. За характером посесивних відношень виділяємо предикати приналежності визначеній особі (*Жінка твоя. Але я твоїша* (Л. Костенко)); невизначеній особі (... *Бо всі слова були уже чиймись* (Л. Костенко)) або заперечення приналежності суб’єкта особі або групі осіб: *Я – нічия* (З. Кучерява).

Засоби експлікації предикатів присвійності – займенники – 52%, прикметники – 20%, прийменниково-відмінкові конструкції – 16% та іменники у Р.в. – 12%.

ВИСНОВКИ

Вивчення змістового аспекту системи мови посідає принципово важливе місце в інтерпретації специфіки функціювання одиниць різних рівнів та у виявленні зв’язків, що існують між цими одиницями та об’єктивною дійсністю.

Логічні категорії суб'єкта і предиката та граматичні категорії підмета і присудка тісно пов'язані між собою.

Суб'єкт граматичний є незалежним відносно предиката членом речення, що може реалізовуватися в розчленованому або нерозчленованому вигляді. Суб'єкт виражає предмет думки, позначаючи носія ознак, які презентуються складом предиката або залежними компонентами самого суб'єкта.

Предикат граматичний – це залежний від суб'єкта головний член речення, що означає його основну характеристику та відображає різні зв'язки та явища об'єктивної дійсності. Засоби вербалізації компонентів предиката значно ширші, ніж суб'єкта.

Складені присудки сегментовано на складені дієслівні та складені недієслівні. Складені недієслівні присудки презентуються зв'язкою та призв'язковим компонентом. Під зв'язкою розуміємо синтаксичну позицію (функцію) в структурі речення. У ролі призв'язкового компонента можуть виступати всі самостійні іменні та неіменні частини мови, прийменниково-відмінкові форми, синтаксично вільні словосполучення та фразеологізми об'єктного, обставинного й атрибутивного значення.

Речення з так званим нульовим простим присудком інтерпретуємо як двоскладні повні речення з предикатом, що виражає локальну або темпоральну семантику, оскільки нульова форма є типовою виключно для дієслівної неповнозначної зв'язки *бути*. Предикати з аналізованою семантикою слід відрізнити від предикатів зі значенням буття, оскільки вони диференціюються не тільки за семантикою та граматичною структурою, а й виконують різні комунікативні функції. Отже, функціонування конструкцій іменного типу є наслідком перерозкладу інформації в межах речення, що зумовлене переосмислення означальних, обставинних або об'єктних відношень.

Диференційними критеріями еліптичних, односкладних та двоскладних структурно та семантично повних речень є наявність паузи предикативного характеру, на місці якої можливе вставлення дієслівної неповнозначної зв'язки *бути*; порядок слів; логічний наголос у висловлюванні; інтонаційне оформлення;

переклад аналізованої синтаксичної одиниці мовою, у якій наявність зв'язки при іменному складеному присудку є облігаторною; комунікативна установка.

Усі структурні типи присудків необхідно чітко диференціювати між собою попри їхню ілюзорну подібність граматичних, синтагматичних і семантичних особливостей. Важливу роль при встановленні структурного типу присудків відіграє ступінь десемантизації зв'язки, засіб вираження, лексичне значення суб'єкта та якісні характеристики зв'язків, що встановлюються між ядрами предикативного центру.

Послаблення і втрата дієсловами власного лексичного значення зумовлює їхню нездатність функціювати в ролі повноправних членів речення. Це призводить до еліпсису дієслова та семантичної трансформації, а також до перерозподілу синтаксичних функцій у межах речення.

Функціонування квантитативно-іменних і квалітативно-іменних речень детерміновано специфікою якісно-кількісного розподілу інформації між компонентами предикативного центру. Предикат за інформативністю повинен бути ширшим від суб'єкта, і коли інформації про суб'єкт у предикаті недостатньо, то вона поповнюється за рахунок «переходу» структурних компонентів зі складу суб'єкта. Відбувається розчленування складу суб'єкта й утворення нових структурно-семантичних типів речень, які характеризуються лаконічністю, змістовністю, більшим ступенем динаміки та експресії. Такі синтаксичні одиниці повною мірою відповідають принципу мовної економії, що забезпечує високу частотність у різних стилях сучасної української мови.

За частотністю виявлені типи предикатів сегментуються на продуктивні та непродуктивні. До продуктивних включаємо іменні форми предикатів, що характеризують суб'єкт за його включенням до класу або виключенням з класу предметів (16,22%), квалітативною (14,79%), локативною (11,05%), квантитативною (7,78%), темпоральною характеристиками (6,04%), а також за станом (13,05%), оцінкою (9,05%) та аспектом порівняння (6,35%).

Непродуктивні типи предикатів значно менш поширені. Це пояснюється екстралінгвальними чинниками. До непродуктивних відносимо предикати, що

характеризують суб'єкт за характером причиново-наслідкових (2,2%), цільових (2,1%) і умовно-наслідкових відношень (0,54%), за його позитивним/негативним ставленням (1,1%), причетністю/непричетністю (0,73%), відповідністю/невідповідністю (0,51%), а також за тотожністю (2,38%), подібністю (2,5%), заміщенням (0,78%), походженням (0,61%), приналежністю (0,92%) і місцем, яке він посідає в низці об'єктів (1,3%).

Вибір вербалізатора призв'язкового компонента зумовлений семантичним типом та стильовою віднесеністю.

Тлумачення граматичного підмета не може зводитися до пошуку в структурі речення імені в називному відмінку, оскільки функції підмета значно ширші за маніфестацію морфологічної категорії певного відмінка. При аналізі структури речення домінантним чинником повинен бути зміст, а не форма висловлювання, оскільки основна функція мови комунікативна, тобто акт комунікації відбувається з метою обміну інформацією різного плану, а не заради трансляції усталеної форми. Ігнорування змісту висловлювання, порядку слів, інтонації, демаркаційної лінії детермінує затемнення відображення різноманітних зв'язків і відношень між явищами та процесами об'єктивної дійсності одиницями мови синтаксичного рівня. Відповідно, такий підхід не характеризується об'єктивністю, а отримані результати матимуть формальний характер, оскільки зв'язок між мовою та логікою нерозривний.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробці єдиної комплексної класифікації іменних і дієслівних предикатів, а також у детальнішому аналізі каузальних відношень у структурі речення.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Леонтєва О. О. Типологія висловлювань зі значенням стану в романі Л. Костенко «Записки українського самашедшого». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія:*

Філологія (мовознавство): збірник наукових праць / [гол. ред. Н. Л. Іваницька]. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2013. Вип. 17. С. 219–223.

2. Леонтьєва О. О. Функціонування іменного предиката з семантикою оцінки у публіцистичних текстах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. Херсон: ХДУ, 2014. Вип. 21. С.180–183.

3. Леонтьєва О. О. Витоки семантичного синтаксису в роботах Аристотеля. *Українське мовознавство*. Київ: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2015. С. 456–461.

4. Леонтьєва О. О. Предикати з семантикою локативності у сучасній українській мові. *Українське мовознавство*. Київ: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2016. Вип. 46/2. С. 214–219.

5. Леонтьєва О. О. Структурно-семантичний аспект функціонування іменної форми предиката зі значенням квалітативності (на матеріалі збірки Ліни Костенко «Триста поезій»). *Мова і культура (Науковий журнал)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. Вип. 19. Т. IV (184), С. 474–480

6. Леонтьєва О. О. Причиново-наслідкові відношення між суб'єктом та предикатом іменної форми у сучасній українській мові. *Мова і культура (Науковий журнал)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. Вип. 20. Том I (186). С. 171–178.

7. Леонтьєва О. О. Структурно-семантична класифікація квантитативно-іменних речень. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*, 2017. Вип. 46. С. 214–219.

8. Леонтьєва О. О. Структурно-семантичний аспект функціонування предикатів із семантикою включення до класу або виключення з класу об'єктів. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету: Науковий збірник. Серія: Філологія*, 2018. Одеса, № 32. Т. 3. С. 62–64.

9. Леонтьєва Е. А. Способы репрезентации именного предиката с квантитативной семантикой (на материале украинского и русского языков). *Славянские чтения – VIII. Материалы VIII Международной научно-теоретической*

конференції. Кишинів: Изд-во Славянський університет, 2015. Вып. 5 (11). С. 129–142.

10. Функціонально-семантична категорія тотожність та її репрезентанти. *Science and Education a New Dimension. Philology*, Budapest: EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES, 2017. V (30), Issue: 117. С. 34–37.

11. Леонтьєва Е. А. Функціонально-семантична категорія сродства и ее репрезентанти в українському мові. *Славянские чтения – IX: Матеріали IX. Міжнародної науково-теоретическої конференції*. Кишинів: Изд-во Славянський університет, 2017. Вып. 9 (15). С. 73–81.

12. Леонтьєва О. О. Функціонування іменних форм предикатів з семантикою темпоральності в сучасній українській мові. *Science and Education a New Dimension. Philology* VI (42), Issue: 149, Budapest: EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES, 2017. С. 41–43.

13. Леонтьєва О. О. Семантичний аспект функціонування іменного предиката із значенням порівняння в українській мові (на матеріалі творів Л. Костенко). *Языковое образование студентов-нефилологов: теория и практика: Матер. Міжнарод. науч-практ. конф.* Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2013. С. 131–136.

14. Леонтьєва О. О. Формування лінгвістичної компетенції у студентів-філологів на базі предикатів з квантитативною семантикою. *Современная языковая ситуация в Приднестровье: Сборник материалов Международной научно-практической конференции*. Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2014. С. 94–98.

15. Леонтьєва О. О. Система роботи з синтаксичними конструкціями, які відображають порівняльні відношення між суб'єктом і предикатом. *Эволюция филологического образования в контексте требований ФГОС: Матеріали Республіканської науково-практическої конференції, філологічний факультет ПГУ ім. Т. Г. Шевченко, 20 октября 2016 г./ под общей редакцией Н. В. Кривошаповой*. Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2017. С. 36–41.

16. Леонтьєва О. О. Структурно-семантичний аспект функціонування іменних форм предикатів із семантикою заміщення. *Актуальные вопросы филологии, лингвистики и журналистики: Матеріали науково-практическої конференції*

профессорско-преподавательского состава филологического факультета ПГУ им. Т. Г. Шевченко по итогам НИР 2017 года. Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2018. С. 508–511.

17. Леонтьева О. О. Проблема семантических типов именных предикатов у курсі синтаксису української мови (на матеріалі листів Т. Г. Шевченка). *Проблемы модернизации образовательного процесса в школе и вузе. Традиции и инновации в педагогике начальной школы*: Материалы международной научно-практической конференции. Симферополь: Издательство «Оджакъ», 2013. С. 112–113.

АНОТАЦІЯ

Леонтьева О. О. Структурно-семантичні типи іменних форм предикатів у сучасній українській мові. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, 2018.

У дослідженні розглянуто суперечливі питання структурної типології присудків, уточнено диференційні ознаки односкладних, неповних та двоскладних речень, проведено аналіз семантичних типів іменних форм предиката, що дозволив виділити нові семантичні типи та підтипи, а також описано засоби їх вираження.

Продуктивні предикати характеризують суб'єкт за його включенням до класу або виключенням із класу предметів, квалітативною, квантитативною, локативною, темпоральною характеристиками, за станом, оцінкою, порівнянням.

Непродуктивні предикати характеризують суб'єкт за умовно-наслідковими, причиново-наслідковими та цільовими відношеннями, позитивним/негативним відношенням, причетністю/непричетністю, відповідністю/невідповідністю, за його тотожністю, подібністю, заміщенням, походженням, приналежністю та місцем, яке він посідає у ряді об'єктів.

Презентований підхід значно розширює погляд на структуру повних двоскладних речень.

Ключові слова: предикат, суб'єкт, структурний тип присудка, семантичний тип предиката, класифікація, категорія квалітативності, квантитативності, посесивності, стану, оцінки, темпоральності, локативності, мети, порівняння тощо.

АННОТАЦІЯ

Леонтьева Е. А. Структурно-семантические типы именных форм предикатов в современном украинском языке. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, Харьков, 2018.

В исследовании рассмотрены противоречивые вопросы структурной типологии предикатов и уточнены дифференциальные признаки односоставных, неполных и двусоставных предложений, проведен анализ семантических типов именных форм предикатов, который позволил выделить новые семантические типы и подтипы, а также описаны средства их выражения.

Продуктивные предикаты характеризуют субъект по его включению в класс или исключению из класса объектов, квалитативной, квантитативной, локативной, темпоральной характеристикам, по состоянию, оценке, сравнению.

Непродуктивные предикаты характеризуют субъект по условно-следственным, каузальным и целевым отношениям, позитивному/негативному отношению, причастности/непричастности, соответствию/несоответствию, по его тождеству, подобию, замещению, происхождению, принадлежности и месту, которое занимает он в ряде объектов.

Ключевые слова: предикат, субъект, структурный тип сказуемого, семантический тип предиката, классификация, категория квалитативности, квантитативности, посесивности, состояния, оценки, темпоральности, локативности, цели, сравнения и т.д.

SUMMARY

Leontieva O. O. Structural-semantic types of nominal forms of predicates in the modern Ukrainian language. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology (doctor of philosophy) in specialty 10.02.01 «Ukrainian language». – Transnistrian State University named after T. G. Shevchenko, Tiraspol, 2018, G.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, 2018.

The actual problem of modern linguistics is the research of semantic and syntactic constructions and the main categories of syntax, their correlation with logical categories and determination of criteria for their definition.

Profound study of this problem has a broad influence on the linguistic analysis, linguistic units of syntactic level and the expansion of boundaries of structural and semantic models of sentence.

Nominal forms of predicates represent one of the basic syntactic structures of the modern Ukrainian language, analysis of semantic, structural and functional characteristics which represent an essential aspect of study of sentence and its components.

In modern linguistic science there still remains a large number of little-researched and controversial issues, especially in semantically syntactic structure of predicates of nominal form of expression.

For the first time a detailed analysis of the structural and semantic types of nominal forms of the predicate was carried out in the study, which allowed to identify new semantic types and subtypes of the analyzed units, as well as to describe the means of their expression in the modern Ukrainian language. The presented approach greatly extends the view on the structure of the complete two-component sentences of the registered type.

The value of the work is determined by the actual problems of modern linguistics: the expansion of the notion of structural models of complete two-component sentences, the creation of a detailed semantic classification of structures with nominal forms of predicates, which will completely reflect the linguistic picture, the description of means of explication of the revealed semantic types of registered forms. The theoretical conclusions

of the work will have a positive influence on details of the syntactic theory of the main parts of the sentence (clause) and can be used in the analysis of many actual issues of the syntax of the modern Ukrainian language as well as in languages that are close to it.

The introduction substantiates the choice of the topic and its relevance; the link between work and scientific topics is indicated; the object and subject, the purpose and tasks of the research are determined; the hypothesis is formulated; methods, scientific novelty and practical value of research are found; information is provided on the structure and scope of work.

The first section *The problem of semantics in the modern syntax* represents theoretical material in which the semantic aspect of the study of units of different levels of language is analyzed. A thorough study of linguistic works made it possible to describe the existing semantic predicate classifications, which became the theoretical basis for creating their own semantic classification of nominal forms of predicates. On the basis of a critical analysis of scientific and methodological literature, the relation between the logical categories of the subject and the predicate with the grammatical categories of the subjective and the predicate is determined; the controversial issues of the structural typology of predicates in scientific-methodical literature from the syntax of modern Ukrainian language are considered; a conceptual apparatus of the dissertation research is specified, as well as the differential signs of monosyllabic, incomplete, elliptic and bi-complex sentences with the predicate of the nominal form.

The second section *Functioning of semantic types of nominal forms of predicates in the modern Ukrainian language* is devoted to the analysis of the semantico-syntactic and formal-grammatical structure of predicates, which characterize the subject by its inclusion in the class or the exception from the class of objects, qualitative, quantitative, locative, temporal characteristics, state, evaluation, and comparison. A number of differential signs of the semantic types of predicates are determined, the spectrum of their semantic connotations is determined, the spectrum of means for explication of the considered constructions.

The third section *The functioning of non-productive semantic types of nominal predicate forms in the modern Ukrainian language* characterizes the subject by

conditional-investigative, cause-effect and target relations, in positive / negative relation to something or to whom either, involvement / non-involvement in anything, conformity / non-conformity, as well as for its identity, similarity, substitution, origin, affiliation and place occupied by the subject in a series about objects.

The semantic nuances of non-productive semantic types of nominal predicate forms are presented, means of their verbalization are revealed, as well as specific features of the semantic types being investigated.

So, the purpose of the dissertation research is achieved, the hypothesis put forward is confirmed.

Key words: predicate, subject, declarative sentence, structural type of predicate, semantic type of predicate, classification, category of qualitative, quantitative, causative, state, evaluation, temporality, locality, purpose, comparison, identity, similarity, substitution, origin, etc.

Відповідальний за випуск – Л. І. Демченко

Формат 60 x 84^{1/16}. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. №23-09.

Видавництво МОНОГРАФ
ФОП Іванченко І. С.

пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135.
Тел.: +38 (050/093) 40-243-50.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua